

УДК 930.1: 303.446.4

Юрій Капарулін

З ІСТОРІЇ МАСОНСТВА НА ПІВДНІ УКРАЇНИ: НЕОПУБЛІКОВАНА ПРАЦЯ О.О. РЯБІНІНА-СКЛЯРЕВСЬКОГО

Теоретик військового мистецтва, професійний архівіст, історик, дослідник східної культури і релігії, яскравий журналіст, суспільний діяч і цікавий викладач – таким був Олександр Олександрович Рябінін-Скляревський.

Олександр Рябінін народився 11 (24 за нов. ст.) травня 1878 року у містечку Салігаліч неподалік Костроми у сім'ї дрібного чиновника і акушерки. У 1880 році батько помер, коли Олександрю було лише два роки. 1895 року через скрутне матеріальне становище він іде вільнонайманцем на військову службу, 1897 року вступив до Казанського юнкерського училища, яке закінчив у 1899 році. У 1903 році Олександрю Рябініну вдалося вступити до Миколаївської Академії Генерального Штабу у Санкт-Петербурзі. Проте, довго навчатись йому не довелося. Почалась російсько-японська війна.

У травні 1904 року у званні капітана О. Рябінін бере участь у російсько-японській війні в Маньчжурії. Ці події він детально описав у книзі «На войне в 1904–1905 гг.» [15]. У червні 1905 року виїжджає до Петербурга для продовження навчання в Академії. Одночасно з військовою освітою Олександр Рябінін навчається в Петербурзькому археологічному інституті, де опановує історичну науку і отримує професію військового педагога-історика. Після закінчення академії штабс-капітана О. Рябініна направили до Одеси під командування генерала Дмитра Скляревського, з дочкою якого він і одружився у 1911 році.

З початком Першої Світової війни він знову вирушає на фронт, де, отримавши чин полковника, стає командиром 169-го Новотроїцького полку, а 1917 року був підвищений у званні до генерала. У період революційних подій служить в Українській армії. До 1920-го року служив уповноваженим Штабу армії УНР [32].

На поч. 20-х років О. Рябінін-Скляревський звільняється з військової служби і оселяється з дружиною в Одесі. Протягом 1920-х років учений активно займався дослідницькою роботою. Він вважався одним з найкращих спеціалістів з архівної справи в Одесі, деякий час викладав історію в Одеському інституті народної освіти та Артилерійській школі.

Як офіцера царської армії у минулому, у 1931 році О. Рябініна-Скляревського заарештовано у зв'язку з діяльністю «Одеської контрреволюційної військово-офіцерської організації» та справою Спілки Визволення України. Через 9 місяців слідства він був звільнений за відсутністю доказів [1].

У 1937 році у часи нової хвилі репресій, вченого знову заарештували. Саме тоді розгорталась кримінальна справа «Антирадянської німецької

організації викладачів Одеського педагогічного інституту». На підставі контактів О. Рябініна-Скляревського з німецьким істориком Т. Ляйббрантом, його звинуватили у шпигунстві на користь польської та німецької розвідок. За статтею 54-1а (зрада Батьківщині) Олександра Олександровича засудили до 10 років виправних робіт у таборах. З місця відбуття покарання він вже не повернувся. За твердженням Г.Л. Малинової та І.В. Сапожникова О. Рябінін-Скляревський помер 10 березня 1942 року у Свердловській області [28].

Авторству О. Рябініна-Скляревського належить велика кількість історичних статей і праць. Нечасті та нерегулярні дослідження його наукової спадщини починаються з 60-х років ХХ ст., і лише на початку ХХІ ст. розпочинається робота по складанню повної бібліографії вченого. Фундаментом цієї роботи стало видання у 2000-му році першої праці про життя та діяльність дослідника – «А.А. Рябинин-Скляревский: материалы к биографии», в якій і було опубліковано першу більш-менш повну бібліографію праць історика-архівіста. Авторами Г. Малиновою та І. Сапожниковим також було укладено покажчик літератури для вивчення його життя та діяльності.

Таким чином, життєвий шлях і наукова спадщина О. Рябініна-Скляревського залишаються малодослідженими – не маємо ані повної біографії дослідника, ані повної бібліографії його праць (зараз відомо більше 60-ти праць дослідника). Результати пошуків маловідомих творів ученого дозволяють сподіватися на подальше розширення їх переліку і відкриття «білих плям» у його біографії.

Тематика робіт О.О. Рябініна-Скляревського досить широка: історія козацтва [5, 6, 7, 8], історія української культури [10, 11, 12], архівна справа [13], військова історія [14, 15, 16, 17, 18], історія діяльності «Громад» на території України [22, 23, 24], історія революційного українського руху [19, 20, 21], масонство [25, 26] тощо. Наукові праці О. Рябініна-Скляревського – це здебільшого статті, монографії і археографічні описи. Багато з них не опубліковано, мало досліджено і не введено до наукового обігу.

Отже, життя і наукова спадщина О. Рябініна-Скляревського продовжує викликати зацікавлення істориків і потребує подальшого цілеспрямованого вивчення.

Однією з тем, яку вивчав О. Рябінін-Скляревський, як вже вище зазначалося, була історія масонства. Загалом роботи по даній темі можна поділити на 2 групи. До першої відносяться праці, які висвітлюють власне історію вільних каменярів і дають лише загальне уявлення про масонську символіку. Праці другої групи присвячені аналізу та ролі символів масонства. Вони є цінним матеріалом для загального розуміння символізму ордену. У даному напрямку для дослідників буде цікавою досі не опублікована праця О. Рябініна-Скляревського «Масонские эмблемы и шифры (Частная

колекція в Одессе)», рукопис якої знаходиться в Державному архіві Одеської області.

Матеріали, описані в статті, відносяться до 1817–1822 років, часу від піку активності масонських лож і до заборони їх діяльності в Російській імперії у 1822 році [4]. У своїй статті О. Рябінін-Скляревський зробив опис приватної колекції масонських емблем і шифрів в м. Одеса і дав роз'яснення їх значенню та суті. На жаль, нам невідома ні сама колекція, ні рік написання самої статті. Особливістю даного джерела є те, що воно містить відомості про зразки найбільш поширених емблем та шифрів, які використовувались як в символічних культових, так і конспіраційних щоденних цілях членів Лож «Астрея» і «Понт Евксинський». Отже, стаття сприяє доповненню історії масонства на Півдні України [32].

Праця знаходиться у фондах ДАОО (Ф. П-2. – Оп. 1. – Сп. 109. – А. 1-12) і зберігається у папці, в якій міститься оригінал та машинописна копія [32]. Текст статті – машинопис, в якому автор власною рукою дописав переклад висловів французькою, німецькою, італійською та латинською мовами. Текст чорного кольору, надрукований на жовтуватому папері, досить чіткий і розбірливий. У публікації він передається з повним збереженням орфографічних і синтаксичних особливостей оригіналу авторського тексту. При друкуванні збережено авторські підкреслювання в тексті.

Джерела та література

1. Андрєєв В. Рябінін-Скляревський Олександр Олександрович // Мала енциклопедія козацтва. – Київ; Запоріжжя, 2002. – С. 221-222.
2. Гісцова Л.З. Олександр Олександрович Рябінін-Скляревський // Архіви України. – 1992. – № 4. – С. 30-31.
3. Зленко Г. Две жизни во имя Украины // Вечерняя Одесса. – 1998. – 8 сентября.
4. Островерх А.О. Хустка як елемент масонської символіки (по матеріалам ДАРФ) // Матеріали III та V міжнародної конференції молодих науковців «Історична наука на початку XXI століття: проблеми, минуле, сучасність, перспективи». – Херсон, 2009. – С.118-119.
5. Рябінін-Скляревський О. Запорозька козащина і І.П. Котляревський // Україна. – 1926. – № 2-3(7).
6. Рябінін-Скляревський О. Запорозькі бунти Дунайців 1771–1774 рр. і початок Задунайського Коша // Наук. зб. За рік 1927. – К., 1927. – С. 65-83.
7. Рябінін-Скляревський О. Участь задунайських запорожців у війнах Росії з Туреччиною // Національна бібліотека України ім. В. Вернадського. Інститут рукопису. – Ф.Х.
8. Рябінін-Скляревський О. Задунайська Січ в народних переказах і письменстві // Наук. зб. За рік 1928. – С. 108-138.
9. Рябінін-Скляревський О. До століття кінця Задунайської Січі Запорозької (1775–1828 рр.) // ВОКК. – 1929. – Ч. 4-5: Секція соціально-історична. – С. 59-64.
10. Рябінін-Скляревський О. Українські мотиви в поемі О.С. Пушкіна «Полтава» // Україна. – 1928. – Кн.1. – С.34-55б.
11. Рябінін-Скляревський О. Українські пісні Я. Стефановича // Україна. – 1926. – Кн.4.
12. Рябінін-Скляревський О. М.Ф. Комаров як одеський культурний діяч 1888–1913 рр. // Україна. – 1929. – Кн. 38. – С. 40-49.

13. Рябінін-Скляревський О. Одеський краєвий історичний архів // Архівна справа. – 1928. – Кн. 5-6 – С. 73-86.
14. Рябінін-Скляревський О. Сторожевая служба пехоты в русско-японскую войну. / Изд. 2-е, испр. –С.Пб, 1908. – 40 с., 8 черт.
15. Рябінін-Скляревський О. На войне 1904–1905 гг. : Из записок офицера действующей армии. – О.: Тип. Акц. Южно-Русского об-ва печат. дела, 1909. – 220 с., с рис. схем.
16. Рябінін-Скляревський О. Наполеон как полководец // Отечественная война и русское общество. – Т. III. - М.: Изд. Сытина, 1912. – С.27-40.
17. Рябінін-Скляревський О. Балканская война. / Изд. Общ. Воен. Знаний. – С.Пб.: Эконом. Типо-литограф., 1913. – 84 с.
18. Рябінін-Скляревський О. Милиционная армия как система вооруженных сил в современном государстве. – Пг.: ГИЗ,1921.
19. Рябінін-Скляревський О. Революционная работа в войсках Одесского гарнизона в 1904–5–6 гг. // Летопись революции. – 1925. – № 5-6. – С. 155-175.
20. Рябінін-Скляревський О. З революційного українського руху 1870-х рр. в добу тимчасових генерал-губернаторів // За сто літ: Матеріали з громадянського і літературного життя України ХІХ і початку ХХ ст.. – Кн. I. – К.: Держ. Вид-во України, 1927. – С. 154-165.
21. Рябінін-Скляревський О. З революційного руху 1870–1880 рр.: Єлизаветградський гурток // Україна. – 1927. – № 4. – С. 112-123.
22. Рябінін-Скляревський О. З революційного українського руху 1870-х років. Одеська громада ХІХ ст.
23. Рябінін-Скляревський О. Київська громада 1870-х років // Україна. – 1927. – № 1-2, – С. 144-162.
24. Рябінін-Скляревський О. З життя одеської громади 1870-х років // Наук. зб. За рік 1927. – К., 1927. – С. 161-180.
25. Рябінін-Скляревський О. Масони Рішел'євського ліцею // ВОКК. – 1925. – Ч. 2-3: Секція соціально-історична. – С. 134-140.
26. Рябінін-Скляревський О. Таємні товариства на півдні в епоху декаюристів: масони, гетерія, філарети та вільнодумці // Рух декабристів на Україні: Ювілейне видання Укрцентрархіву. – Хрк., 1926. – С. 117-168.
27. Рябінін-Скляревський О.О. Херсонський гурток Русова. 1885–1889. / Відп. ред. В. Андреевв ; Наук. ред. А. Бойко. – Запоріжжя.: ЗНТН, 2003. – С. 2-13.
28. Малинова Г.Л., Сапожников И.В. А.А. Рябинин-Скляревский: материалы к биографии / Отв. ред. Г.В. Сапожникова, науч. ред. Л.Л. Зализняк. – Одесса-Киев, 2000. – 222 с. – (Труды Государственного архива Одесской области. – Т. I).
29. Малинова Г. Рябінін-Скляревський Олександр Олександрович // Українські архівісти: Бібліографічний довідник. – Вип.1. ХІХ ст. – 1930-ті роки. – К., 1999. – С. 291-292.
30. Мельник Л.М. З листів дослідників історії Південної України до Михайла Грушевського // Архіви України. – 2000. – № 4-6. – С. 38-42.
31. Тинченко Я. Українське офіцерство: шляхи скорботи і забуття. 1917–1921 роки. – К., 1995. – 260 с.
32. ДАОО. – Ф. П-2. – Оп. 1. – Сп. 109. – А. 1-8.
33. ДАОО. – Ф. Р-1593. – Оп. 1. – Сп. 286. – А. 2-6.

Summary

In this article it was made an attempt to describe the state of study of life, activity and scientific inheritance of talented military historian-archivist Olexander Ryabinin-Sklyarevskyy, whose name stayed unjustly forgotten for a long time. There was emphasized the themes of Freemasonry's history in his researches, was

published one of his works, which is indisputable complement to the study of the history of Freemasonry on the South of Ukraine.

А. РЯБИНИН – СКЛЯРЕВСКИЙ МАСОНСКИЕ ЭМБЛЕМЫ И ШИФРЫ

(Частная коллекция в Одессе)

Эмблемы принадлежат главным образом Великой Ложе Астреи (Grand loge d' Astrea) и относятся к 1817–1822 г.г.

1. Знак Великой Ложи Астреи (Звезды). Шелковый платок размером в длину 10 дюймов, в ширину 8 д. В верхней части вышита пятиконечная звезда (пентарха) с красным полем и буквой "Y" (grand loge). На белом поле платка изображены пять символов сил природы: солнце (огонь, теплота, энергия), луна (свет), циркуль (воздух), земля (растительный мир) и океан (вода). В этих символах выражена идея вечного движения материи, пять начал материалистического мировоззрения масонов. Вокруг белого поля платка красная кайма.

2. Нагрудный знак мастера ложи. Циркуль, как орудие организаторской роли мастера (архитектора в строительстве ложи). Знак принадлежал мастеру ложи обыкновенной, но какой именно утверждать нельзя. Есть вероятность на принадлежность к ложе «Понт Евксинский».

3. Лента голубая с изображением циркуля, лопаты и пятиконечных звезд. Принадлежали члену Великой Ложи Астреи.

4. Печати – шифры. Принадлежали, видимо, Великой Ложе (капитулу Астреи или одной из лож Астреи) или мастеру ложи, входившей в союз Астреи и служили для шифра. В футляре всего 2,5 д. длины и полдюйма диаметром столбиками сложены 24 печати двойных медных (оборотная сторона также печать), дающих 48 оттисков с различными фигурами и условными надписями на французском, немецком, итальянском и латинском языках. Эти печати принадлежали только мастеру ложи и служили для переписки с другими ложами. На рисунке печати представлены в сильно увеличенном виде, а в оригинале их требуется разбирать с увеличительным стеклом. (Отсюда в литературе встречаются указания на переписку с «масонскими знаками»). Эти шифры доступны были членам 3-й степени масонства (мастер), тогда как 1-я степень – ученики – узнавали друг-друга по рукопожатиям, приемам снимать фуражку и условным паролям.

1 фиг. а) Пятиконечная звезда с надписью: "Elle l'a bien conduit" – "Она в хорошем состоянии (все благополучно)";

б) Черепашка, надпись: "Langsam, doch signer" – "Медленно но победоносно".

2 фиг. а) Меч и ветка мира, надпись: "Chaisis" – "Выбирайте";

б) Пеликан в гнезде, надпись: "Jur die meinigen" – "Для близких".

3 фиг. а) Над горами солнце и в нем треугольник. Надпись: "Auf Wiedersehen" – "До свидания";

б) Из клетки вылетела птичка, надпись : “Vernachlaessigt ist verkauft” – “Нерадение вышло наружу (стало слухом)”.

4 фиг. а) Две соединенные руки с надписью : “Auf anver” – “Навсегда”;

б) Птицы с нитью, надпись: “If weifer , if enger” – “Чем дальше, тем теснее”.

5 фиг. а) Дерево с надписью : “l'empereur et temps” - “Испытание и время”;

б) Кораблик на волнах , надпись :”Sele est la vie” - “Такова жизнь”.

6 фиг. а) Сломанный якорь с надписью : “Plus d’espair” - “Больше надежды”;

б) Лев и муха, надпись : “Wer weckt mich” - “Кто будит меня”.

7 фиг. а) Письмо на крыльях с надписью : “Leit gift raht» - “Время дает совет”;

б) Собака.

8 фиг. а) Амур, надпись : “L’amitie et l’amour sans ailes” - “Дружба есть любовь без крыльев” ;

б) Цветок, надпись : “La sapete ma zitto»” - “Букет знания (фигурально: знайте, молчите)”.

9 фиг. а) Око в облаке, надпись: “ Ou le fille sur vous» - “Где наблюдение над вами”;

б) Бабочка на ветке, надпись : “La douleur est ma vie» - “Твоя сладость моя жизнь”.

10 фиг. а) Пылающий огонь на жертвеннике надпись: “Helz und helle” - “Грейте и светите”;

б) Конь.

11 фиг. а) Письмо с надписью : “Sage sa” - “Мудрость в нем”;

б) Якорь целый, надпись: “Mein Alarm” - “Моя тревога”.

12 фиг. а) Трава под ветром, надпись : “In ewigen bewegung” - “В вечном движении”;

б) Улей с надписью: “Arbeit maght froh” - “Работа веселит”.

13 фиг. а) Амур на собаке, надпись : “Freue reitet mich” - “Верный везет меня”;

б) Попугай в клетке, надпись : “l’oublі me tue” - “Забвение меня убивает”.

14 фиг. а) Зеркало с надписью : “Joujours singer” - “Всегда передразнивает”;

б) Мышеловка и мышь с надписью : “Nichtm dich in Acht» - “Присматривай за собой (Будь осторожен)”.

15 фиг. а) Привитое растение с надписью : “Le meur au m’attache» - “Я умеряю с тем, к чему привязан”;

б) Череп с надписью : “Denke daran” - “Помни об этом”.

16 фиг. а) Ларец на столе (с крестом) и надпись : “Bald” - “ Скоро”;

б) Сова на ветке и надпись : “Du nacht giebt Raht” - “Ночь дает свет”.

17 фиг. а) Цербер и надпись : “Cerber fidelis” - “Верный пес”;

б) Цветок и бабочка, надпись : "Ich warte" - "Я жду".

18 фиг. а) Стрела и надпись : "Nach meinen liel" - "К моей цели";

б) Разбитый кувшин с надписью : "Jant va la cruche a l'eau" - "Повадится кувшин по воду пока целый".

19 фиг. а) Конь с надписью : "Stolz doch seuft" - "Гордый однако смиренный";

б) Маска, надпись : "Levez le dong" - "поднимите ее / снимите маску".

20 фиг. а) Голубь с письмом, надпись : "Repondez vite" - "Отвечайте скорее";

б) Ежик и внизу звезда, надпись : "Frasailez esperer" - "Работайте, надейтесь".

21 фиг. а) Мальчик вверх ногами, надпись : "Immer lustig" - "Всегда веселый";

б) Летящий орел, надпись : "Kalte versagt mich" - "Холодно меня откланяют, отказывают".

22 фиг. а) Треугольник с отвесом, надпись : "Immer drade»" - "Всегда постоянный";

б) Ежик с надписью : "Orai s'u flatte s'u pique" - "Кто затронет, наколется".

23 фиг. а) Перо и надпись : «» - "Правда";

б) Куст и птичка с надписью : «» - "Я пою только для тебя".

24 фиг. а) Свеча тушится колпачком, надпись : «» - "Покойной ночи";

б) Голубь с веткой мира, надпись : «» - "Я приношу мир".